

Paternitatea spirituală

„A crede în Dumnezeu înseamnă a crede în Cineva care are puterea absolută”¹. Dar a crede într-un ierarh sau într-un părinte spiritual e același lucru? Aceasta este întrebarea. Exemplele sunt numeroase în literatura patristică, unde autoritatea Avvei pare să îmbrace o aură dumnezeiască. Avem impresia că Avva este un „Pantocrator”, la o dimensiune restrânsă, pe deplin responsabil de toți și, de asemenea, de tot ce se întâmplă sub privirea sa mereu trează². Secolul al IV-lea a cunoscut în Egipt apariția monahismului creștin și producerea unora dintre cele mai valoroase texte scrise³ vreodată în cadrul tradiției evanghelice despre convertirea inimii sau, mai bine spus, a întregii persoane. Cartea de față analizează tema îndrumării duhovnicești, mai exact a relației de povățuire dintre Avva și ucenic, cu trimiteri speciale la literatura reprezentativă a vieții ascetice timpurii din Egipt. Scopul ei este de a clarifica natura acestei relații duhovnicești, mistificată într-o oarecare măsură, apelând la izvoarele timpurii ale tradiției Părinților Pustiului.

Dacă viața spirituală este privită și înțeleasă ca o capacitate a conștiinței de a-L cunoaște pe Dumnezeu, atunci păcatul este întunecare, nor, îngropare a conștiinței. „Omul este bolnav de necunoașterea scopului său”, spune Sfântul Maxim.⁴ În comparație cu darul libertății desăvârșitoare, creatoare, păcatul este robie⁵. Și se manifestă în structura eului nostru interior, mai ales în inimă și conștiință. Pervertirea conștiinței necesită pocăință, care înseamnă *metánoia* (convertire interioară) și *episthréfein* (a cărui conotație înseamnă o schimbare a vieții personale practice). Pocăința este „un înscris pentru o viață nouă, semnat cu Dumnezeu”⁶, o înviere. Căința nu numai că anticipează Învierea, nu numai că ne pregătește pentru Înviere, ci este ea însăși începutul trecerii înspre viață în plenitudinea ei interioară a ființei. Invit cititorul să nu se împiedice de „coloritul de pustie” (*Wüstenkolorit*) care dă specificul monahal al aforismelor Avvilor-Părinților ci, pășind dincolo de acesta, să înainteze spre miezul lor psiho-duhovnicesc general-uman: lupta cu răul, cu tripla lui ipostază: demon – gând – patimă, care ne privește pe toți ca oameni⁷, indiferent de starea noastră socială și spirituală.

Omul nu poate învia prin moarte de unul singur; el nu poate înfrunța păcatul sau mărturisi harul lui Dumnezeu singur. Pentru a primi harul mântuitor al lui Dumnezeu, omul trebuie să se deschidă către cel puțin încă o persoană. Un adevărat Avvă înlocuiește mii de cărți și oferă ajutor esențial pentru întărirea și sănătatea sufletului. Acest lucru nu este întotdeauna ușor într-o lume care ne învață și ne încurajează de la o vârstă fragedă să fim suficienți nouă înșine și să abordăm chestiunile vieții în mod hotărât pe cont propriu. Salt pe cont propriu! Epistola către Coloseni descrie situația în care unii creștini lucrează pentru spiritul lumii. Totuși, modul de viață prescris în Evanghelie și în tradiția Bisericii nu este suficiența de sine, iubirea egoistă, individualitatea ranchiunoasă.

Această stare de lucruri provine din faptul că omul este o ființă dialogică trăind în comunitate și comuniune cu semenii săi. Avem nevoie unul de celălalt, chiar și pentru a ne

¹ Cf. I. Hausherr, *L'obéissance religieuse*, Toulouse, 1966, p. 7.

² Cf. Antiochus Monachus, *De his qui praesunt*, hom. III, PG 89, 1773.

³ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, PG 65, 76A-440D.

⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Către Talasie*, prolog, PG 90, 253 cd.

⁵ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *La Fericiri*, PG 44, 1228 b; Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântarea* 19, 13 PG 35, 1060 b.

⁶ Cf. Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, PG 88, 764 b.

⁷ G. Bunge, „Einleitug”: Evagrius Pontikos, *Über die acht Gedanken*, Würzburg, 1992, p. 22.

pocăi. Această relație de împăcare este pusă în contextul vieții ecleziastice, divino-umane a etosului ei înnoitor. Păcatul rupe relația *Eu – Tu* pe care o avem cu Dumnezeu și cu ceilalți oameni; această relație sfântă reprezintă și calea de întoarcere. Viețuirea în armonia cu ceilalți și cu Dumnezeu este o chestiune firească și vindecătoare pentru om. Nu poate exista armonie între oameni fără prezența lui Dumnezeu în centrul și în marginile comunității noastre.

Avva Dorotei a folosit imaginea unui compas pentru a descrie felul în care legăturile noastre cu ceilalți oameni influențează legătura noastră cu Dumnezeu:

„Să presupunem că am lua un compas, i-am fixa vârful pe hârtie și am trasa conturul unui cerc. Punctul central se află la egală distanță de orice punct din circumferință... Să presupunem că acest cerc este lumea și că Dumnezeu este centrul lui; liniile drepte trasate de pe circumferință spre centru sunt viețile oamenilor.”

Pentru a se apropia de Dumnezeu, oamenii trebuie să se deplaseze de pe circumferință spre centrul vieții:

„Cu cât sunt mai aproape de Dumnezeu, cu atât se apropie unii de alții; și cu cât sunt mai aproape unii de alții, cu atât se apropie de Dumnezeu... Așa este viața. Cu cât suntem mai îndepărtați și nu îl iubim pe Dumnezeu, cu atât e mai mare distanța care ne separă de seamănul nostru”⁸.

Avem nevoie de oameni care țin la noi și la care ținem la rândul nostru. Experiența de zi cu zi ne arată neputința noastră de a iubi cu adevărat, incapacitatea interioară de a distinge între bine și rău. Ne căim îndreptându-ne spre oameni, iar Dumnezeu ne răspunde trimițându-ne în cale oameni către care să ne putem îndrepta atunci când ne căim. Dacă vom începe cu pocăința și o vom pune ca cheazășie a vieții, vom primi și vom muri în starea adevăratei iubiri. Uneori avem nevoie de oameni pentru că rănilor sunt prea adânci pentru a fi acceptate, iar răul prea dureros pentru a fi înfruntat de unul singur. În Biserică putem exista „în același spațiu cu celălalt”, idee inclusă în sensul literal al cuvântului *syn-choresis*, iertare. Uneori avem nevoie de oameni pentru a ne ajuta să ne conștientizăm și să ne asumăm păcatele trecutului, să tratăm prezentul cu răspundere. Avem nevoie de un însoțitor binevoitor care să ne însoțească pe calea duhovnicească și căruia să îi mărturisim durerea pe care o simțim, alunecările pe care le-am suferit, dependența care ne prinde în mrejele ei cuceritoare.

Lărgind „căile pocăinței”, urcăm scările virtuții către cer și așa putem deschide poarta paradisiului. Poate că înainte de a începe să credem – în ceilalți și în Dumnezeu – trebuie să învățăm să avem încredere în semenii. Întotdeauna capacitatea de a împărți cu celălalt este un semn că suntem pe calea cea bună. Devenim umani prin împărtășire. Durerile, problemele, patimile noastre nu pot fi ascunse și nu ar trebui negate. De fapt, în mod potențial, recunoașterea lor reprezintă sursa vitalității spirituale și a înnoirii. Dacă le analizăm cu atenție, ele ne-ar putea da indicii despre traseul nostru, unde ne aflăm în relație cu ceilalți și cu Dumnezeu. Cu cât înaintăm de la persoană la persoană cunoaștem adevărul.

În cuvintele Avvei Antonie, Hristos ne-a adunat și încă ne mai adună

„din toate colțurile pământului, până când ne va învia sufletele din pământ și ne va învăța că suntem făcuți cu toții din aceeași plămădă, și părți unul din celălalt. Pentru că acela care își iubește aproapele, îl iubește pe Dumnezeu; iar acela care îl iubește pe Dumnezeu, își iubește propriul suflet”⁹.

⁸ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, ediția în engleză *Discourses and Sayings*, trad. E. Wheeler, Cistercian Publications Kalamazoo, 1977, p. 138-139.

⁹ *Scrisori*, 6.

Sfântul Antonie exprimă această idee în mod succint, afirmând că „viața și moartea noastră sunt legate de fratele și sora noastră”.

Atunci când îmi pot mărturisi ciudățenia sau prăbușirea cuiva care nu mă face să mă simt rușinat, care joacă rolul de slujitor al Bisericii lui Hristos și acela de martor în fața lui Dumnezeu, atunci vindecarea mea poate începe. Așa începe căutarea sănătății mântuirii. Mântuirea înseamnă îmbisericare, împărtășirea de unica iubire și viață a lui Iisus Hristos. Când înlătur *masca* și îmi analizez în mod clar vulnerabilitatea, atunci începe refacerea, renașterea mea spirituală. Omul începe să devină duhovnicesc în momentul în care a început să-și vadă propriile păcate și nu mai judecă pe alții. Desigur că nu e un lucru ușor; e mult mai simplu să continui să te ascunzi. Imaginea de sine ireală acoperă toate simțurile omului nostru duhovnicesc. A curăți în noi chipul lui Dumnezeu cel întunecat – iată sarcina ce ne stă în față! Ceea ce degetul lui Dumnezeu scrie când El se apleacă spre căința noastră nu se poate da niciodată uitării. Pocăința uneori e un proces dureros, asemănător purtării unui copil în pântec. În acest proces voința nu este înfrântă, ci mai degrabă ea este „îngropată de vie” într-un mormânt care va deveni matricea unei noi vieți¹⁰. „Căința este un contract cu Dumnezeu pentru a doua viață”¹¹.

A te pocăi nu înseamnă pur și simplu a regăsi inocența pierdută, ci a transcende condiția omului căzut. Patimile se creează din lipsa prezenței lucrătoare a virtuților: „După ce prin plăcerile trupești sufletul s-a abătut de la virtuți, a creat patimile și le-a întărit asupra lui”¹². Pocăința cere timp, avansează cu o viteză infimă. Soața ei este răbdarea, ajutorul ei este nădejdea. Ea necesită trudă – omul trebuie să dorească cu adevărat vindecarea. Ea cere lacrimi, suspine. Lacrimile sunt puterea pocăinței reale. Lacrimile celui care s-a angajat pe această cale sunt promisiuni ale unei noi vieți, la fel ca și plânsul noului-născut. Lacrimile sunt premisa învierii din întunericul păcatelor. Lacrimile sunt un semn că am început să traversăm frontiera pocăinței și că intrăm treptat în întinsul spațiu al virtuții. Virtutea este mai veche decât păcatul. În acest sens, Sfântul Grigorie Palama afirmă că „păcatul este mai nou, pentru că este o plăsmuire a dorinței noastre celei rele născute mai târziu, în timp ce virtutea este primară, căci în Dumnezeu ea este veșnică și în sufletele noastre a intrat de la început după har”¹³. Ne căim și prin urmare plângem. Jelim și prin urmare ne vindecăm, ca apoi să nădăjduim. Pocăința este nădejdea noastră după păcat, spune Sfântul Vasile cel Mare. Păcatul este un sistem de paranteze, iar centrul iradiant al virtuții creștine este Hristos. Viața creștină nu se poate asemui cu nimic în lumea aceasta. Puțini sunt aceia care-i văd frumusețea „și adâncul și înălțimea”¹⁴. Avem sentimentul unei noi vieți și vedem o lumină nouă: viața și lumina lui Hristos înălțat la Ceruri.

Pocăința transformă cosmosul în paradis, dar și sufletul meu sau al tău. Pocăința este începutul, este pasul înspre răsăritul libertății lui Hristos. În persoana îndrumătorului spiritual, Biserica ne oferă pe cineva cu care să ne putem împărți sufletul. Această persoană este un tovarăș binevoitor care ne însoțește pe calea noastră spirituală, nu un ghid sau pur și simplu un observator. El este mărturisitor al pocăinței mele, un purtător al crucii mele, un mângâietor suflesc, un doctor părintesc, un tată ce iartă totul fiului iubit. Când intrăm în contact cu un Părinte care a ajuns la desăvârșire, nu găsim nimic suprauman în el, nimic ce ne uimește sau ne intimidează, ci mai degrabă ceva profund uman și smerit, ceva ce ne inspiră pace și curaj. Măsoară totul prin iubire, prin mântuirea tuturor și nu prin activitatea imaginară a fiecăruia

---

¹⁰ Cf. Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, treapta 4, 4, PG 88, 680. Vezi *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Sisoe 3, Avva Zaharia 3, Avva Hyperechios 8.

¹¹ *Scara*, treapta 5, 1.

¹² Avva Dorotei al Gazei, *Învățăturii*, 12, 6, PG 88, 1757.

¹³ Sf. Grigorie Palama, *Omilii*, 3, PG 151, 37.

¹⁴ Ef. 3, 18.

separat. Minunea mântuirii vine numai prin iubire. Angajamentul care are loc poate fi foarte intens, iar relația foarte strânsă. Acest fapt e posibil, în parte, datorită condiției de nepătimire a îndrumătorului și a comuniunii cu Dumnezeu Cel în Treime. Duhovnicul este persoana care a trăit anii cu frica poruncilor lui Dumnezeu. Prin experiența sa el poate vorbi și altora așa cum el simte și cunoaște. Deși poate că încă nu a fost slăvit întru totul de către Dumnezeu, el posedă un suflet despățimit, în care patimile au fost stăvilite și în care a început iluminarea. Alături de o asemenea persoană vom fi capabili de a ne abandona mai sigur și mai ușor demersului îndrumării spirituale.

Atunci când un muritor se sfătuiește cu altul cu sinceritate totală, deschizându-și sufletul, profunzimea nemuririi le este relevată amândurora. Parafrazându-l pe Sfântul Ioan Scărarul, „un muritor și cu un muritor nu fac doi muritori, ci *nemurirea*”. În viața spirituală, unu plus unu egal veșnicia. Harul mântuirii vine numai prin iubire. Toate câte sunt jertfite pentru iubirea aproapelui este salvat, păstrat intact, multiplicat în viața veșnică. Iubirea luminează omul și-l introduce în Paradisul duhovnicesc din această viață. Când iubim viața noastră este paradis rațional, duhovnicesc.

În calea noastră către Învierea prin căință nu suntem niciodată singuri. Îl avem pe îndrumătorul spiritual și, mai mult decât atât, ne avem unul pe celălalt. Îndrumătorul spiritual este cel care ne sfătuiește, fără a ne obliga. Depindem de această persoană pentru hrană, pentru încurajări, pentru citirea interiorității noastre, pentru identificarea bolii noastre. Cu și prin el vom ajunge la Înviere. Învierea lui Hristos este sămânța noii vieți, o viață care este mai măreață decât păcatul, abaterea de la calea cea dreaptă și moartea. Adevărații duhovnici îți mărturisesc prin prezența lor, printr-o simplă mișcare. Îți vorbesc prin crucea vieții lor, prin prezența lor în Biserică. Sunt răstigniți, sunt îmbisericiți, sunt teofori, fiii Învierii. Învierea noastră are loc prin simpla exprimare a sufletului nostru, prin mărturisirea gândurilor noastre și urmând călăuzirea și exemplul celui pe care Dumnezeu ni l-a trimis spre a ne fi iconă vie. Simplul act de a împărți verbal cu îndrumătorul povara individuală conține în sine ceva vindecător și dător de viață. Experiența duhovnicească din pustiul Egiptului îndemna că este întotdeauna mai bine să faci un lucru împărțindu-l cu cineva decât să-l faci singur. Un călugăr care l-a cercetat odată pe Avva Pimen „i-a spus lui Avva totul despre demonii săi și imediat a fost alinat.”

Așadar, învățăm să ne căim de la o altă persoană, iar învățarea aceasta nu este opțională. Mântuirea noastră depinde de ea. Consultându-ne cu ceilalți, permitem ca poverile noastre să fie purtate de altcineva și, în același proces, purtăm noi înșine poverile altora. Învățăm cum e să fim iertați și în același timp să iertăm. Întrăm în comunitatea iertării. Învățăm să ne lăsăm iubiți și astfel începem să ne iubim pe noi înșine și pe ceilalți. A învăța să primești pocăința celorlalți este o chestiune de ascultare creștină la fel de complexă ca și învățarea propriei pocăințe. În definitiv, aparținem unul celuilalt. Celălalt este fratele meu, mărturisește Sfântul Nil Ascetul, „căci în mine fratele meu există ca parte”¹⁵.

Pocăința este fericirea Învierii presărată pretutindeni în viața noastră. De aceea este foarte important să fim sinceri față de noi înșine în prezența îndrumătorului nostru spiritual, căci altfel „pocăința noastră nici măcar nu a început”¹⁶. Ar trebui să fim circumspecți față de orice „amabilități” nesincere care apar în relațiile noastre, în căsnicie, în Biserică, „amabilități” care subminează actul sfânt de sfătuire și sentimentul comuniunii cu celălalt. Suntem chemați să iubim, nu să ne prefacem, să fim virtuoși, nu „amabili”; să fim sinceri, nu și ipocriți. Maeștrii ipocriziei nu au loc în scaunul mărturisirii. Adesea lăsăm să se înțeleagă mesajul despre care nu dorim să vorbim deschis sau despre care nu vrem să discute nici cei din jur. Cu toate acestea, iubirea reciprocă nu poate exista în cazul în care nu împărțim cu celălalt adevărata noastră viață. Nu putem participa la Înviere fără a cunoaște înainte moartea

¹⁵ Sf. Nil Ascetul, PG 79, 513.

¹⁶ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Sisoe, PG 65, 369.

falsei mândrii prin căință. „Împărtașania păcătoșilor” este reversul aceleiași monede numite „împărtașania sfinților”. În mod evident, căința implică mult mai mult decât simplele amintiri despre trecut. În fiecare clipă în noi ar trebui să se regăsească această taină a penitenței, a căinței, a puterii Celuilalt care ne înalță. De fiecare dată când suntem la pământ, ne simțim înălțați de Celălalt. Simțim că noi cădem, iar El este învierea, că noi suntem ne-ființe, iar El este Ființa însăși. Când am căzut, El ne-a ridicat și încă ne mai ridică în fiecare clipă. Ne poartă în brațele iertării, a infinitei răbdări și înțelegeri.

Natura relației dintre un avva și ucenicii săi este un subiect care poate fi în mare măsură clarificat de apoftegmele individuale și istorisirile conținute de *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Apoftegmele sfinților Bătrâni, ale Avvilor. Dacă există avvi, sfinți, de-Dumnezeu-purtători Părinți, înseamnă că Dumnezeu este cu noi.¹⁷ Prin relația cu ucenicii săi, îndrumătorul spiritual îl reprezintă pe însuși Hristos în relația Sa cu ucenicii Săi. În această relație, sfânta Tradiție a Bisericii se dovedește a nu fi altceva decât dragostea interpersonală în Hristos. Un „părinte duhovnicesc” nu e niciodată un dascăl care învață, ci unul care trimite la imaginea Tatălui ceresc. În *Viața coptă a Sfântului Pahomie* citim apropo de ideea de ucenici: „după Dumnezeu, tatăl lor era Pahomie”¹⁸. În acest fel trebuie înțeles faptul că Sfântul Ioan spune „fiii mei” și că Sfântul Pavel trece prin durerile facerii. Paternitatea duhovnicească este în relație cu Crucea. Avva Longin transmite învățătura părinților:

„Dă sângele tău și primește Duhul”.

Arta paternității nu se învață ca o știință într-o școală. Genealogia „părinților neptici” evocă transmiterea harismei lor folosind verbul „a da naștere”. Importanța temei îndrumării spirituale în *Apophthegmata* a fost de fapt recunoscută și studiată atât în sine, cât și pentru rolul său în dezvoltarea unei tradiții de îndrumare spirituală în creștinismul monastic în general¹⁹. Atunci când analizăm Patericul, trebuie să luăm în considerare taina relației

---

¹⁷ Cum frumos și într-un limbaj de cazanie se arată în prologul *Vieții* Cuviosului „stareț” Paisie de la Neamț, scris de Isaac Dascălul: „Făcându-se următorii Sfinților Părinți celor de demult, și pre faptele lor bune și pre viața lor cu osârdie din tinerețe metaherisindu-o”, sfinții „au arătat” și arată „că Dumnezeu tot același și neschimbat este, și cum că aproape este, dupre psalmistul, de toți cei ce îl cheamă pre El, și îi sprijinește, și de ispitele cele mai presus de puterea lor îi ferește și le ajută în toată vremea, și la vârful săvârșirii faptelor bune îi suie. Și au astupat gurile acelora carii din trândăvia lor au căzut într-o necredință, și zice cum că acum nu se poate a metaherisi fapta bună cea desăvârșită și a se sui prin lucrarea ei la vârful săvârșirii și a ajunge după Pavel la bărbat desăvârșit și la măsura vârstei plinirii lui Hristos”, ed. D. Zamfirescu, *Revista Fundației Drăgan*, Roma, nr. 3-4/1987, p. 470.

¹⁸ *Βίος του αγίου Παχομίου (Sancti Pachomii Vitae Graecae)*, ed. Francisci Halkin, Subsidia Hagiographica 19, Bruxelles 1932, p. 1-96 (prima parte) și p. 272-406 (partea a treia).

¹⁹ Pentru un studiu mai general asupra direcției spirituale în monahismul antic, vezi K. Ware, 'The Spiritual Father in Orthodox Christianity', în J. Garvey (ed.), *Modern Spirituality: An Anthology* (London, 1986), p. 39-58; T. Merton, 'The Spiritual Father in the Desert Tradition', în *Contemplation in a World of Action* (London, 1971), p. 269-93; F. Lillienfeld, 'Anthropos Pneumatikos – Pater Pneumatophoros: neues Testament und Apophthegmata Patrum', SP 5 (TU 80; I. Hausherr, *Spiritual Direction in the Early Christian East* (CSS 116; Kalamazoo, Mich., 1990). Despre *Apophthegmata*, a se vedea H. Dörries, 'The Place of Confession in Ancient Monasticism', SP 5 (TU 80 Berlin, 1962), p. 287-90; J.-C. Guy, 'Educational Innovation in the Desert Fathers', ECR 6 (1974), p. 44-51; *Les Apophthegmes des Pères*, I-IX, Sources Chrétiennes 387, Cerf, 1993. C. Stewart, 'Radical Honesty about the Self: The Practice of the Desert Fathers', *Sobornost*, 12 (1990), p. 25-39; Berlin (1962), p. 382-92, reeditat în *Spiritualität des frühen Wüstenmönchtums*, p. 1-13; A. Hamilton, 'Spiritual Direction in the *Apophthegmata*', *Colloquium*, 15 (1983), p. 31-8; Louf, 'Spiritual Fatherhood in Literature of the Desert'; L. Regnault, 'Obéissance et liberté dans les Apophthegmes des Pères', *Studia Anselmiana* 70 (Rome, 1977), p. 47-72, reeditat în *Les Pères du désert à travers leurs Apophthegmes*, p. 87-111; 'Qui sont les Pères du désert?', p. 28-34; și *La Vie quotidienne des Pères du désert en Egypte au IVe siècle* (Paris, 1990), p. 139-151; Rousseau, *Ascetics, Authority, and the Church*, p. 19-32; B. Ward, *The Saying of Desert Fathers: the*

spirituale pe care acesta îl ascunde și taina îndrumării spirituale care este transmisă prin intermediul apoftegmelor. Aceste „Ziceri” istorisesc traseul spiritual al autorilor lor, fie într-un mod pozitiv, fie negativ, în feluri constructive sau în aparență distructive. Ele constituie un fel de hartă care trebuie să fie despăturită și citită cu atenție. Pentru a înțelege în mod optim istorisirea, pentru a urma harta în mod corect, omul trebuie să se afle pe același drum, având o călăuză:

„Acela care urcă un munte pentru prima oară trebuie să urmeze o cale știută și are nevoie ca alături de el să se afle un însoțitor și un îndrumător, cineva care a mai urcat muntele o dată și cunoaște drumul”²⁰.

Dacă îi vom urma în viața noastră îi vom înțelege pe Părinții Patericului. Ei erau cât se poate de conștienți de tensiunile și problemele inerente îndrumării spirituale. Este o situație nefericită că aceia care și-au pus pe hârtie „zicerile” nu au reușit să transmită alcătuirea și dinamica acestor vieți spirituale, lăsând în urma lor numai *rezultatele* învățaturii lor. Ceea ce ne-a parvenit de-a lungul secolelor este, așadar, înțelepciunea diluată a cuvintelor lor, fără descrierea procesului vieților lor înțelepte. „Trecerea”, observată de Columba Stewart, „de la un mod de transmitere curgător, dinamic, întemeiat pe spunerea și răspunerea istoriilor la o formă scrisă mai statică”²¹ a implicat mai mult decât modificări formale de ordin lingvistic sau stilistic. Revizuirea și rearanjarea „zicerilor” de-a lungul generațiilor a însemnat inevitabil o comprimare, chiar pe alocuri o deformare a tradiției originale orale, care probabil că ar fi transmis o viziune mai cuprinzătoare a literaturii și vieții asceților din deșert.

Întreaga viață a asceților a fost o nevoință, un *askesis* pentru și întru viața împărăției lui Dumnezeu. Perspectiva lucrurilor s-a schimbat ușor în cadrul oferit de aerul curat al deșertului, de „imensa tăcere” din Nitria, Sketis și din Chilia. Ei au spus:

„Nu este trudă mai mare decât cea a rugăciunii către Dumnezeu. Căci ori de câte ori omul vrea să se roage, dușmanii săi, diavoli, încearcă să-l oprească, fiindcă ei știu că numai întorcându-l de la rugăciune îl pot împiedica în drumul său... Rugăciunea este o bătălie dusă până la ultimă răsuflare”²².

Atunci când Avva Sisoe era pe moarte, deși chipul îi „strălucea ca soarele”, a spus:

„Cred că nici măcar nu am reușit să pun început bun”²³.

Ceva foarte asemănător întâlnim în viața unui avvă al timpurilor mai noi: Cuviosul Siluan. Înainte de a pleca la infirmerie, la întrebarea părintelui Sofronie dacă va muri, răspunde doar atât: „N-am atins încă smerenia”. Avvii sunt cei care se roagă pentru întreaga lume, cuvintele lor sunt ecoul apoftegmei cunoscute a lui Evagrie:

„Monah este cel despărțit de toți și una cu toți”²⁴.

Alphabetical Collection, Apophthegmata Patrum, Cistercian Studies 59, 1984. Idem. *The Wisdom of the Desert Fathers: Systematic Sayings from the Anonymous Series of the Apophthegmata Patrum*, SLG 48, Cistercian Publications, 1986; Idem, 'Spiritual Direction in the Desert Fathers', *The Way*, 24 (1984), 61-70; Graham Gould, *The Desert Fathers on Monastic Community*, Oxford early Christian studies, 1993. Φώτιος Ν. Παπανικλάου, *Η έρημος και η πόλη στην ασητική γραμματεία των πρώτων αιώνων*, Θεσσαλονίκη, 2000. John Chryssavgis, *Soul Mending, The art of Spiritual Direction*, Holy Cross, 2000. Ierom. Teofan Mada, *Paternitatea duhovnicească după Sfinții Părinți*, Agnos, 2008.

²⁰ K.Ware, *The Spiritual Father in Orthodox Christianity*, în *Cross Currents* 24, 1974, p. 296.

²¹ *The World of the Desert Fathers: Stories and Sayings from the Anonymous Series of the Apophthegmata Patrum*, SLG 95, Cistercian Publications, Oxford, 1986, xi-xii.

²² *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Agathon 9.

²³ Avva Sisoe.

Intensitatea iubirii față de Dumnezeu se reflectă acum într-o iubire înflăcărată față de toți semenii, fără deosebire; sau, mai bine zis, prin una și aceeași Iubire dumnezeiască (cum arată Sfântul Maxim Mărturisitorul în faimoasa sa *Epistolă* a II-a despre iubirea agapică²⁵), Avva sau sfântul se deschide și se unește tot mai deplin și în același timp atât cu Dumnezeu, cât și cu umanitatea. Ei se roagă pentru întregul Adam.

În această carte se va încerca descrierea și ilustrarea relației duhovnicești așa cum au înțeles-o Părinții Pustiului²⁶, exemplificând importanța povățuirii prin discuții explicite și prin unele dintre multele ilustrări a felului în care aceasta era pusă în practică. Povățuirea se desfășoară în contextul unei relații personale care presupune așteptări din partea ambelor părți implicate. Loialitatea și iubirea îndrumătorului pentru copiii săi spirituali sunt un aspect creativ, care ține însă tot de *tradiție*: o întruchipare uimitoare, deși discretă, a autorității duhovnicești, ca fiind un element temeinic și formativ. În persoana îndrumătorului, copiii spirituali găsesc un model de integritate și de autenticitate. Responsabilitatea principală pentru avva²⁷ – sau pentru „cel bătrân” (*γέρον*) – este de a-l învăța pe ucenicul său cum să împlinească viața duhovnicească și cum să facă față problemelor și tentațiilor în acest demers anevoios. Pentru ucenic, procesul învățării cere dezvăluire de sine, răbdare și ascultare. Însă aceste atitudini trebuie să se găsească și la părinte, chiar dacă într-o formă diferită, în cazul în care acesta vrea să ofere învățătură cu aceeași integritate și eficiență pe care Părinții Pustiului o vedeau drept scop al vieții lor.

„Zicerile Părinților Deșertului” narează multe istorioare referitoare la îndrumarea spirituală; ele îi descriu pe părinți, le înregistrează cuvintele memorabile și înfățișează exemplele extraordinare pe care le oferă aceștia. Totuși, aceste istorioare trebuie analizate în context. Nici un avva sau amma nu s-a autodeclarat ca fiind o autoritate spirituală sau un oracol de înțelepciune²⁸. Ei aparțin unei tradiții de autoritate și îndrumare spirituală care s-a perpetuat de-a lungul secolelor, fiind asociată titlurilor de avva și amma. Îndrumătorii au fost și ei ucenicii altor avvi mai vechi. Derwas Chitty a scris o „genealogie a autorității spirituale”. Alături de „succesiunea apostolică” instituțională, a mai existat și un tip de „succesiune harismatică”, cele două suprapunându-se în anumite cazuri²⁹. Duhovnicii sunt părinți sau avvi într-o așa măsură încât aceste colecții ale faptelor și cuvintelor lor rămân pentru totdeauna niște *Paterika*.

Ca părți componente ale trupului lui Hristos și ale comuniunii sfinților, oamenii depind unul de celălalt și de Dumnezeu. Ne sprijinim unii pe ceilalți în încercările prin care trecem, fiindcă „dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună; și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună”³⁰. A înțelege viața în toate legăturile pe care ea le presupune înseamnă a recunoaște că nimeni nu este în totalitate

---

²⁴ *Despre rugăciune* 124.

²⁵ Cf. Diac. Ioan I. Ică jr., în *Mitropolia Ardealului* 33 (1988), nr. 1, p. 37–59.

²⁶ Spre sfârșitul secolului al IV-lea și în prima parte a secolului al V-lea, călugării din deșertul egiptean au fost caracterizați de un sens al *mișcării*: nu numai că au devenit din ce în ce mai cunoscuți, ci încep să se „răspândească”, fiind atrași din diverse motive spre regiunile învecinate. De exemplu, după moartea părinților fondatori ai monahismului – „marele” Antonie (m. 356), Avva Pahomie (m. 346) și Avva Amoun din Nitria (m. cca. 352) –, Avva Silvan se mută în Palestina, via Egipt, în jurul anului 380. Mult mai târziu, după moartea Avvei Macarie în Sketis (m. 390), poate în jurul anilor 430, Avva Isaia se stabilește în Gaza. De aici provine seria de douăzeci și nouă de „Discursuri Ascetice” atribuite lui Isaia și redactate în ultimele decenii ale secolului al V-lea.

²⁷ Titlul și forma de adresare „Avva” sugerând respectul unui ucenic față de un părinte și învățător, povățuitor autoritar și experimentat, este în sine un indicator al importanței îndrumării spirituale în Apoftegme: cf. L. Regnault (trans.), *Abba, dis-moi une parole* (Solesmes, 1984), p. 7-8; B. Ward (trans.), *The Wisdom of the Desert Fathers* (Oxford, 1975), p. xiii.

²⁸ Cf. P. Rousseau, *Ascetics, Authority, and the Church in the Age of Jerome and Cassian*, OUP, 1978, p. 25.

²⁹ *The Desert A City*, Mowbrays, 1966, p. 67-68.

³⁰ I Cor. 12, 26.

independent. Lucrurile nu stau astfel pentru că suntem în mod inerent slabi, ci pentru că prin natura noastră suntem strâns legați între noi, interdependenți din naștere. Această misterioasă interrelaționare a vieții constituie un factor fundamental în vindecarea și învierea noastră. Suntem creați pentru a fi alături de, a trăi alături de și a fi salvați alături de ceilalți. Ne mântuim împreună. Spărgând limitele strâmte ale închiderii în sine și separației individualist-egoiste ale omului păcătos, răstignindu-le, smerenia și rugăciunea deschid sufletul omului atât spre Dumnezeu, cât și spre întreaga creație: omul îmbrățișează, ca Hristos pe cruce, pe întregul Adam, întreaga lume și întreaga umanitate. Departe de a fi o viețuire ascetică individualistă, de „autorealizare” și „autoperfecționare” egoist-solitară, adevărata retragere în monahism se revelează a fi de fapt nu altceva decât punerea serioasă în practică a dublei porunci a iubirii necondiționate de Dumnezeu și de aproapele – unica esență și singura lege a vieții duhovnicești, a vieții veșnice.

Literatura pustiului, menită să exercite poate cea mai profundă influență asupra spiritualității ortodoxe, era în conținutul ei o adevărată „enciclopedie sau breviar al isihasmului”³¹. Ea voia să fie pentru toți creștinii o „școală tainică a rugăciunii minții” unite cu inima, un „instrument al îndumnezeirii” omului, adică al unirii transfiguratoare a creștinului cu Dumnezeu prin invocarea neconținută a Numelui lui Iisus cel Dulce în adâncul ființei sale reînnoite, reunificate (minte – inimă, suflet – trup) metodic prin trezvie și rugăciune fără timp³². De aceea în lumea pustiului, Avvii nu au urmărit pur și simplu o învățătură teoretică de îndrumare, ea avea drept esență o viață în Hristos, nepătimirea, înfierea, hristificarea, theosis-ul. Apoftegmele Părinților sunt rugăciune, o carte a Avvei și a ucenicului pe căile „apostolatului harismatic”. T. Špidlík a înțeles și a reafirmat statornic „primatul spiritualului în înțelegerea Răsăritului creștin”³³, faptul că teologia răsăriteană este prin excelență spiritualitate. Spiritualitatea ortodoxă are în conținut dobândirea iubirii care nu e altceva decât starea rugăciunii neîncetate. Pocăința ca înviere și rugăciunea iubirii implică o înțelegere riguroasă a teologiei Botezului: rugăciunea neîncetată e actualizarea tainei înfierii omului în Duhul Sfânt, aflat în inima Evangheliei și a mântuirii, răscumpărării în Hristos. (Îndumnezeirea omului realizează concret unirea omului prin har cu Dumnezeu Treime ca înfiere și sfințire: umplut de harul Duhului Sfânt, credinciosul devine fiu al lui Dumnezeu după har – fiu în Fiul – și intră în relația de iubire veșnică și necreată dintre Fiul și Tatăl.) În inima literaturii pustiului, a Patericului și mai ales a Filocaliei ca o cuprindere generală, stă astfel misterul filiației și paternității duhovnicești, relația avva (tată) – fiu.

Nu există subiect mai important și în același timp mai greșit înțeles decât acela al autorității spirituale. Diversele dimensiuni și probleme ale paternității duhovnicești sunt concentrate în literatura spiritualității timpurii, care așteaptă încă să fie analizată meticolos de cei preocupați de această temă.

---

³¹ K. Ware, „Philocalie”, *Dictionnaire de Spiritualité X* (1977), col. 1334–1352, aici col. 1335, 1334.

³² Idem, „The Spirituality of Philokalia”, *Sobornost* 13, 1 (1991), p. 6–24.

³³ „Pour comprendre l’Orient chrétien: la primauté du spirituel”, *Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967), p. 351–369.